

TÉKA

NEMÉNY VILMOS: *Gazdasági rendszerek irányítása — a gazdasági kibernetika alapjai.* — A szervezés és a vezetés új, korszerű módszereinek bevezetése a termelési technológia egyre gyorsabb ütemű tökéletesítése mellett a tudományos-műszaki forradalom fontos, elengedhetetlen tartozéka. A vállalati ügyvitel modern alapokra helyezése, az elektronikus számítógépek maximális hatékonysággal történő felhasználása, a gazdaságirányítás átrendezése azonban kizárólag tapasztalati úton elképzelhetetlen. Szükség van az ez irányú, egyre növekvő ismeretanyag tudományos alaposabb rendezésére, rendszerbe foglalására. Ebben a vonatkozásban jelentős Nemény Vilmos munkája, mely az irányítás- és vezetéstudomány különböző fogalmainak elemzését és a gazdasági életből vett példákkal való szemléltetését adja. Legfeljebb középfokú matematikai ismeretekkel megérthetők a rendszerelmélet, a kibernetika, a szabályozáselmélet, az információ- és döntéselemélet fogalmai. A könyv nem gazdasági szakember számára is érdekes olvasmány lehet, hiszen az általános tájékozottsághoz elengedhetetlen sok-sok ismeretet tartalmaz. (*Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.*)

GERA GYÖRGY: *Terelőút.* — Az ismert műfordító és esszéista, a francia irodalom kitűnő értője első megjelent regényében figyelemreméltó prózairól erényeket árul el. Maga a téma — a koncentrációs tábor egykori foglya visszatér szenvedéseinek színhelyére, s egy más, a múltat felejtetni, eltakarni akaró világgal találkozik — ismerős, a könyv sikere tehát az erzelmek ábrázolásának hitelen, mélységén múlik. Gera György állja a próbát, hősének jelenkori és történelmi

Tudománynépszerűsítés vagy ismeretközlés?

Azt hiszem, a helyes kiadói szándék és a nem tökéletes megvalósulás közötti ellentmondás benne rejlik Barabás Endre meghatározásában is (*Természettudományos irodalom a Dacia kiadásában.* Korunk, 1973. 8.), mely szerint a kolozsvári Dacia Könyvkiadó természettudományos tárgyú kiadványainak első sorozata (a leendő Antenna) „tudománynépszerűsítő célzatú kismonográfiákból” áll. A monográfia ugyanis, legyen bármilyen kis terjedelmű, lényegénél fogva nehezen egyeztethető össze a népszerűsítéssel, nehezen szolgálhatja a népszerűsítés célját.

Tudománynépszerűsítőnek én azt a könyvet nevezném, amely nem egy-egy szakterület eredményeit ismerteti (tehát nem tényeket sorol fel), hanem *megmozgatja a képzeletet.* Nem már előzőleg kialakult érdeklődésre épít, hanem éppen azt igyekszik felébreszteni. Nem jóllakot, hanem étvágyat gerjeszt. Formai jellemzője, a könnyedség (Barabás Endre kritériuma) nem meghatározója a műfajnak, hanem csak hordozója az említett tartalmi jegyeknek.

Ha számba vesszük örvendetesen gyarapodó romániai magyar *természettudományos* irodalmunkat, egy kategóriát nem találunk benne: a csak szakembereknek szóló szakkönyvet. Ez lényegében nem is hiányzik, mert az érdekelt szert tehet román nyelvű vagy importból származó szakmunkákra. Sokkal meggondolkoztatóbb az a tény, hogy a másik oldalon, a tudománynépszerűsítő irodalom területén sem állunk valami jól, hiszen tulajdonképpen csak Xántus János és Onodi Sándor néhány könyvére, valamint Szabó T. E. Attila egyetlen kötetére alkalmazhatók (többé-kevésbé) említett kritériumaink. Tudományos tárgyú könyveink nagyobb részét olyan művek alkotják, amelyek már éleve *kialakult érdeklődést* és korántsem elemi fokú *ismereteket* igényelnek az olvasótól. Majdnem azt mondhatnám: egy „elit” olvasógárda számára készültek. Persze így is örvendetes, hogy vannak, de jóval több olyan kiadványra is szükség volna, amely épp az említett igényesebb olvasóréteg *számbeli gyarapodását* szolgálná.

Következésként megállapítható, hogy ismeretterjesztő könyvtvermésünk van, de tudománynépszerűsítő alig. Ezt jelzi már Barabás Endre idézett cikke is (amellyel lényegében egyetértek), de ezt bizonyítja a Dacia Könyvkiadó említett sorozatának három következő, a Barabás-cikk megjelenése óta napvilágot látott kötete is — Veress Éva: *Ultrahang a biológiában*; Fülöp Géza: *Munkában az enzimek*; Benedek Zoltán: *A szőke Szamos földjén.*

Mindhárom könyvre jellemző a szabatos, világos fogalmazás; szerzőik felkészültsége és íráskészsége szempontjából kitűnő tudománynépszerűsítő köny-

vek lehetnének — de éppen monografikus jellegük-nél fogva nem tarthatnak igényt az illető szakterülettel semmilyen kapcsolatban nem levő olvasó különösebb érdeklődésére. Mindazonáltal elfogynak az üzletből, de otthon bizonyos családost keltene (kelthetnek) az illető szakterületen járatos olvasóban. A kivülről számára a magyarázat nélkül maradt szakkifejezések is nehézkessé teszik olvasásukat. Ismeretközlő, ismeretterjesztő szakkönyvek ezek, amelyek általában csak azoknál a részeken valóban lebilincselők, ahol a tények szinte maguktól beszélnek.

A három könyv közül az *Ultrahang a biológiában* közelít leginkább az olvasóhoz. Egy fejezetét, amely a természetben „hallható” ultrahangokról szól, valóban bárki élvezettel olvashatja. Másutt azonban a szerző szellemessége, vonzó előadásmódja eltűnik, és túlsúlyra jut a leíró jellegű ismertetés. Népszerűsítő kiadvány pedig nem engedheti meg magának, hogy ne magyarázzon meg olyan fogalmakat vagy kifejezéseket, amelyek a „szakosok” körében is talán csak a felkészültebbek számára ismertek (például: exponenciális pusztulási görbe, akusztikai spektrum, flokuláció, magnetosztrikciós generátor stb.). Feltehetően sajtóhibák is tartkítják a szöveget, amikor például a sajt *értelése* helyett *értékeléséről* esik szó (46. lap), ám ehhez a szerzőnek nyilván már semmi közö.

Fülöp Géza magas kis könyve, a *Munkában az enzimek*, szintén csak előképzettséggel rendelkezők számára érthető, bár ebben is akad néhány fejezet az enzimek gyakorlati alkalmazásait tárgyalók közül, amelyek mindenki számára érdekesek lehetnek. A szerző általában nem tisztáz egyes, a könyv reménybeli olvasói — a középiskolás diákok és más érdeklődők — előtt kevésbé ismert fogalmakat (például: geometriai és optikai izomér, gyökátviteli reakció, sülyesztett aerob tenyésztés, dialízis stb.); s beszél például a tirocidin enzimek segítségével történő szintézisről, de egy szóval sem említi, hogy mire jó az ily módon előállított termék.

Tartalmilag legkevésbé áttekinthető Benedek Zoltán könyve, *A szöke Szamos földjén*, aminek oka valószínűleg az, hogy a rendkívül változatos geológiai átalakulások (elégé részletes) leírását szinte semmilyen térkép nem szemlélteti. A térképmelléletek nem a szövegben szóba került *folymatokat*, hanem azok *végegyedényét* ábrázolják. Nincs továbbá a könyvben egyetlen olyan térkép sem, amely a megemlített helységeket *mind* feltüntetné; így a helyszínt nem ismerő számára számos szövegbeli helységnév „a levegőben lóg” — és innen egyenes út vezet a zavarhoz, majd az érdektelenséghez. Közérdeklődésre ténylegesen talán csak az Ecsedi láp-ról szóló olvasmányos fejezet tarthat számot. Sajnálatlalt jelzem mindezt, hiszen Benedek Zoltán — ebből a könyvből is láthatóan — igen jó tudomány-népszerűsítő munkákat is tudna írni.

A fentiekben tárgyalt sorozat könyvei tehát az ismeretterjesztés feladatát töltik be (sikerrel), a tudomány népszerűsítését azonban nem, mert egy-egy szakterület ismeretanyagát nyújtják, és csak fenn-tartással lehet őket „szórakoztatva” tanító olvas-

(őseinek sorsát is újraélt) tudata több síkon vetítődik az olvasó elé, s így a személyes élmény társadalmi távlatot kap. Elgondolkoztató, tanulságos olvasmány a *Terelőút*, egyúttal érdekes kísérlet a modern próza eszközeinek honosítására. (Magvető, 1973.)

ÖRKÉNY ISTVÁN: Időrendben. Arcképek, karképek. — A novellák, a drámák és a kisregények „időrendben” történő bemutatása után most a „melléktermék” került gyűjteményes kötetbe: — az, ami a világhíre jutott *Tótékat*, a *Macskajátékot* s a híres „egy-perceseket” megelőzte. A riportok valóban főleg előzményként érdekesek, és ugyanúgy korjellemzők, mint *A „Lila tinta-ügy”* cím alatt közölt egykori novella és a korabeli visszhangja. Ön-magában is, magyarázat nélkül remek viszont s telibe találó a József Attila-idézés meg a Déry-esszé; ezen a szinten elmosódnak a „szépirodalom” és az értekező próza határai — az információközlést, esztétikai értékelést szórakozva éljük át. (Magvető, 1973.)

F. M. DOSZTOJEVSZKIJ: Bűn és bűnhődés. — Hat évvel ezelőtt ennek a regénynek a centenáriumát ünnepelte a világ, s akkor a tisztelgés gesztusával tehetne volna asztalunkra a Kriterion. De egy ilyen mű újradakadása mindig és mindenhol, bármilyen nyelven ünnepe az egyetemes irodalomnak. Kísajátítások és kitagadások kísérik a *Bűn és bűnhődés* utóélete első száz évében, melynek során rendre minősült misztikus-eretnek kriminek, moralista regénynek, a vallásos egzisztencialista próza egyenes előzményének, szándéka ellenére is kritikai realistának, szándéka ellenére sem a világmegváltás kézikönyvének. Irányzatos mű — ha egyszer mindez elmondható róla, s mégsem tétel-re-

TÉKA

gény, hiszen ennyi minden elmondható róla; az író egyetlen választát nem megelőzi, hanem követi, még sokáig követni fogja a kérdések sokasága. Az esszének is rangos utolsó szerzőjénél, Jánosi Jánosnál, a legilletékesebb hazai Dosztojevskij-kutatónál méltóbbra nem is bízhatta volna a kiadó a kötetről, az íróról szükséges tudnivalók elmondását. (*Kriterion*, 1973.)

I. COTEANU: Stilistica funcțională a limbii române. — Coteanu kötete több mint egyévtizedes stilisztikai munkásságának az elméleti összegezése. Az első fejezetben a stílust vizsgálja információs-elméleti és szemiotikai megvilágításban. A második fejezetben a stílusokat nyelven belüli vázlatként próbálja jellemezni; ugyanúgy, mint a harmadik fejezetben a népi nyelvet gazdag, főleg a román folklórból vett nyelvi anyag alapján. Mindehhez a keret a nyelvnek az a stilisztikai hierarchikus rendszere, amelyet a szerző „idiostilus”-nak nevez, és amely modellként szolgál mind a stílus alakítása, mind pedig kutatása számára. (*Editura Academiei*, 1973.)

KONSZTANTYIN PAUSZTOVSZKIJ: Najegyinye sz oszenyju. — Mérlegkészítés könyve ez a válogatás. Megtalálhatók benne a publicista és az irodalompolitikus Pausztovszkij egykori gondolatai, frissebb keletű emlékezői eltávozott pályatársakról. A válogatást a felvetett kérdések időszerűsége (például a gyermekirodalom fontossága), az átélt korok irodalomtörténeti érdekessége s a szerző egyénisége együttesen teszi izgalmassá. Pausztovszkij a humanista gondolat szószólója volt, bátran kiált méltatlanul elhallgatott és mellőzött kortársaiért, egész munkásságát az igaz emberiség hirdetésének szentelte.

mány”-nak nevezni. Előreláthatólag mindez érvényes lesz a jövő évben megjelenő kötetekre is. Már a kiadói terv ismertetője is „bevallja”, hogy Selinger Sándor (a sorozat egyik utóbbi kötetének hátlapján olvasható kiadói előrejelzésben László) *A kristályfoszforok lumineszcenciája*, valamint Semlyén János *A tér és az idő relativitása* című könyve olyan olvasóknak szól, akik már számottevő fizikai alapismeretekkel rendelkeznek. Az a tény pedig, hogy a tervbe vett kötetek közül a másik három (Csürös István: *Az Erdélyi-medence növényvilágáról*; Vallasek István: *Az abszolút zéró fok felé*; Vassas Samu: *A bionika ma*) ugyanez az ismertető a legszélesebb olvasóközönségnek ajánlja, még nem jelent semmilyen garanciát; az *Ultrahang a biológiában* című kötetről is ugyanígy vélekedett egy recenzius a *Korunkban* (1972. 8., Téka-rovat), aki — valószínűleg szakember lévén — úgy gondolta, hogy amit ő megért, az a sorozat közönségének nagyobb része, a diákok előtt is világos kell hogy legyen.

Ájánlgatás helyett, azt hiszem, helyesebb számot vetni a valóságos helyzettel, amelyet tanár létemre meglehetősen ismerni vélek. E könyvek igen régi igényt elégítenek ki; mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy egykettőre eltűnnek a könyvtüzetekből. De ne nevezük őket másnak, mint amik: a bizonyos előképzettséggel már rendelkező érdeklődők számára írt kismonográfiáknak. Egyébként a tudomány népszerűsítés és az ismeretterjesztés megkülönböztetésére nemcsak a Dacia, hanem minden kiadó és minden sajtótermék tervében s munkájában szükség van. Jó lenne az itt tárgyalt sorozat keretében ezután olyan könyveket is megjelentetni, amelyek valóban a tudomány népszerűsítést szolgálják — nem utolsósorban azért, hogy az ismeretterjesztő kismonográfiák iránti érdeklődés se apadjon el.

Tóth Károly

A modern civilizáció kritikusa?

Nagy izgalommal vettem a kezembe Nietzsche válogatott írásainak új magyar kiadását.* Vajon mit jelent nekünk ma Nietzsche, akinek írásait szellemi fegyveremre és pallérozottságra nevelő tanáraink feddő pillantásaitól félve a pad alatt olvastuk? Később nem középiskolai fokon tanították, hogy Nietzsche a német fasizmus prófétája, nincs mit tőle tanulni, csak elmarasztalni lehet.

A válogatás — Széll Zsuzsa munkája — Nietzsche-nek azokkal az írásaival ismerteti meg a magyar olvasót, amelyek a polgári élet és kultúra elé tartá-

* Friedrich Nietzsche Válogatott írásai. Gondolat Kiadó. Budapest, 1972.